

Çözüm Sürecinin TRC 2 (Şanlıurfa ve Diyarbakır) Bölgesine Ekonomik Etkileri ^a

Abdulkadir BARUT ^{1b}, Veysel ASOĞLU ², Neslihan Tancı YILDIRIM ³

¹ Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, Siverek Meslek Yüksekokulu - Şanlıurfa / Türkiye.

² Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi - Şanlıurfa / Türkiye.

³ Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, Siverek Meslek Yüksekokulu - Şanlıurfa / Türkiye.

Başvuru tarihi: 15 Ocak 2016

Düzeltilme tarihi: 09 Nisan 2016

Kabul tarihi: 14 Nisan 2016

Öz

TRC 2 bölgesi (Şanlıurfa ve Diyarbakır) 1980'li yıllardan beri yaşanan şiddet ortamından dolayı gerek ekonomik gerekse de sosyo-kültürel açıdan önemli sorunlar yaşayan bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma çözüm sürecinin 2009-2014 döneminde TRC 2 bölgesine (Şanlıurfa ve Diyarbakır) ekonomik katkılarını araştırmak amacı ile yapılmıştır. Çalışmada 2009 - 2014 dönemleri arasındaki dış ticaret verileri, ihracatçı firma sayısı, ithalatçı firma sayısı, kamu yatırımları, banka sayıları ve mevduat toplamı, tarımsal üretim verileri ve istihdam verileri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda 2009-2014 döneminde TRC 2 bölgesinin çözüm sürecinden genel olarak pozitif etkilendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

TRC 2 Bölgesi, Ekonomik Kalkınma, Çözüm Süreci

^a Bu çalışma, 15-16 Ekim 2015 tarihlerinde Bingöl'de düzenlenen 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

^b Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Harran Üniversitesi, Siverek Meslek Yüksek Okulu, Şanlıurfa Yolu 10. km, 63600 - Siverek / Şanlıurfa / Türkiye.
e-posta: kadirbarut@harran.edu.tr

doi : 10.18506/anemon.31694

URL: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/anemon>

Copyright © 2013-2016 Muş Alparslan Üniversitesi

Economic Effects of Resolution Process on TRC 2 Region (Sanliurfa and Diyarbakir)

Abstract

TRC 2 region (Sanliurfa and Diyarbakir) brings to our minds as a region having significant economical and socio-cultural problems because of violence environment since 1980s. This study was conducted to investigate the economic contribution of the solution process of the 2009-2014 period to TRC2 (Sanliurfa and Diyarbakir). Foreign trade data, number of exporting and importing companies, public investments, bank numbers and deposit total, agricultural production data and employment data during the period 2009-2014 were examined in this study. In the result of the study, it was seen that the TRC 2 region has been positively affected by the resolution process in general during the period 2009-2014.

Keywords

TRC 2 Region, Economic Development, Resolution Process

1. GİRİŞ

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinde, Avrupa Birliği (AB) Türkiye'yi AB'ye aday olarak kabul etmiştir. Türkiye'nin AB adaylığının başlaması ile birlikte Türkiye'nin AB'ye uyum sağlayabilmesi için ulusal bir program düzenlenmiştir. 2002 yılında hem hazırlanan ulusal kalkınma programı hem de AB'nin isteği ile Türkiye, Avrupa ülkelerine benzer 3 seviyeden oluşan bir bölge sistematiği geliştirmiş ve bu bağlamda istatistikî bölge birimleri sınıflandırması (İBBS) ile Türkiye 3 bölüme ayrılmıştır. Düzey 1'de 12 bölge, Düzey 2'de 26 alt bölgeye ve Düzey 3'te 81 bölgeye ayrılmış ve bu ayırım yapılırken; nüfus, coğrafya, bölgesel kalkınma planları, temel istatistikî göstergeler ve illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri baz alınmıştır (Taş, 2006: 1).

İstatistikî bölge birimleri sınıflandırmasında TRC 2 bölgesi; Düzey 1'de Güneydoğu Anadolu (TRC), Düzey 2'de TRC 2 Şanlıurfa alt bölgesi ve 3 Düzeyde, TRC 21 Şanlıurfa ve TRC 22 Diyarbakır olarak yer almaktadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde oluşan TRC 2 alt bölgesi 34.540 km² alan ile Türkiye'nin %4.4 ünü oluşturmaktadır. "Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan bu alt bölge, Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan, Dicle ve Fırat havzaları içerisinde yer almaktadır. TRC 2 alt bölgesinin batısında Gaziantep, Adıyaman ve Malatya, kuzeyinde Elazığ ve Bingöl, doğusunda Mardin ve Batman illeri ve güneyinde Suriye ile sınır komşusudur" (KKA, 2015: 11).

Şekil 1. İBBS'ye Göre Türkiye'nin Alt Bölgeleri

Kaynak: Vikipedi (2015)

TRC 2 bölgesinin toplam nüfusu 3 milyon 480 bin 71 olup TRC 2 bölgesi bu nüfus ile Türkiye nüfusunun % 4,4'ünü oluşturmaktadır. 2014 verilerine göre toplam nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ni ise kadınlar oluşturmaktadır. Yine toplam nüfusun; yaklaşık %58'ini 25 yaş altı olanlar, % 38'ini 25-65 yaş arası olanlar ve kalan yaklaşık %4 ünün ise 65 yaş ve üstü olanlar oluşturmaktadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde sırasıyla %6,1 ve % 5.1 olan hane halkı büyüklüğü, Türkiye ortalamasının (%3.6) üzerindedir. Nüfus artış hızı binde %20,7 olan TRC 2 alt bölgesinde nüfus yoğunluğu kilometre başına 103 tür (TUIK, 2015). Ayrıca 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirlemek için yaptığı çalışmada ise Şanlıurfa 73, Diyarbakır 67. sırada yer almaktadır (Asoğlu ve Binici, 2015: 225). TRC 2 bölgesinin önemli problemlerinden olan göç ile ilgili 2014 verilerine göre; Şanlıurfa'nın aldığı göç sayısı 35670, verdiği göç sayısı 49030 olup % 7,21 oranında göç vermiştir. TRC 2 bölgesinin bir diğer ili olan Diyarbakır'ın ise aldığı göç sayısı 36920, verdiği göç sayısı 48019 olup, % 6,77 oranında göç vermiştir (TUIK, 2015).

Tablo 1. TRC2 Bölgesinin Kapsamı

	Diyarbakır		Şanlıurfa	
Bağlar	Ergani	Lice	Akçakale	Harran
Bismil	Hani	Silvan	Birecik	Hilvan
Çermik	Hazro	Sur	Bozova	Karaköprü
Çınar	Kayapınar	Yenişehir	Ceylanpınar	Siverek
Çüngüş	Kocapınar		Eyyubiye	Suruç
Dicle	Kocaköy		Halfeti	Viranşehir
Eğil	Kulp		Haliliye	

Kaynak: Şeker vd. (2014: 15)

2013 yılı verilerine göre; Şanlıurfa'da iş gücüne katılım oranı %38,7, işsizlik oranı %16,3, istihdam oranı ise % 32 ve toplumun mutluluk oranı % 57,3'tür.

Diyarbakır'da ise iş gücüne katılım oranı % 37,2, işsizlik oranı % 18,7 ve istihdam oranı % 30,2 ve mutluluk oranı % 48,7'dir. Yine 2013 verilerine göre yoksulluk oranının %15 olduğu Türkiye genelinde, TRC 2 bölgesinde yoksulluk oranı % 11,9 ile TRB2 bölgesinden (Orta Doğu Anadolu alt bölgesi) sonra 2. Sırada yer almaktadır. 2011 yılında Türkiye genelinde 9.244 dolar olan kişi başına gayri safi katma değer, TRC 2 bölgesinde 4.282 dolar olarak gerçekleştirmiş ve TRC 2 bölgesi bu rakam 26 alt bölge arasında 24'üncü olmuştur.

TRC 2'nin eğitim göstergelerine baktığımızda, Türkiye'deki 81 il içinde Şanlıurfa'nın eğitim sektörü gelişmişlik sıralaması 78, Diyarbakır ise 73. sırada yer almaktadır. TRC 2 bölgesi eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında 26 alt bölge içerisinde 25. sırada yer almaktadır. İlk ve ortaokulda okullaşma oranı % 98,73 orta okullaşma oranı %90,6 olan TRC 2 bölgesinde Şanlıurfa ilinde Harran Üniversitesi, Diyarbakır'da ise Dicle Üniversitesi yer almakta olup öğrencisi sayıları toplamı 2013- 2014 eğitim öğretim yılında 36.895 olmuştur.

TRC 2 bölgesi önemli ulaşım bağlantılarının kesişme noktası konumunda olup özellikle kara ve havayolu ulaşımı ile dünyanın birçok noktası ile ulaşım imkânına sahiptir. Diyarbakır'da yer alan Diyarbakır havaalanı ülkedeki 44 havaalanı içerisinde yolcu taşıma kapasitesi açısından 10. sırada yer almaktadır. Ayrıca Şanlıurfa ilinde yeni yapılan GAP Havaalanı havayolu ulaşımında bölge için önemli bir katkı sağlamaktadır. Yine açılışı Mayıs 2015 tarihinde yapılan Nissibi Köprüsü de bölgeye önemli ticari katkılar sağlayacaktır (KKA, 2015: 5-7).

Bu çalışmada, yaklaşık 35 senelik bir geçmişi olan ve adı konulamayan sorunun etkisiyle şiddet ortamının zaman zaman zirve yaptığı bir bölge olan TRC 2 de siyasal, sosyal ve kültürel alanların yanında ciddi oranda ekonomik faaliyetlerin de azaldığı, yatırımların yapılmadığı ya da yapılamadığı ancak çözüm süreci ile birlikte artan huzurlu ortamın TRC 2 bölgesine getirdiği ve getireceği bazı ekonomik katkıları birincil ve ikincil verilerden yararlanarak araştırılması amaçlanmaktadır.

2. GENEL ÇERÇEVELERİ İLE ÇÖZÜM SÜRECİ

Türkiye'nin demokrasiye geçişinden itibaren iki anayasa yapılmasına rağmen demokratik bir ortamın oluşturulabilmesi için bu anayasalar yeterli olamamış ve yeterli olmamak ile birlikte beraberinde birçok sorun getirmiştir. Bu sorunların temelinde ise 1961 ve 1982 anayasalarının öngördüğü modellerden kaynaklanmaktadır. Bu iki anayasanın bu kadar sorun getirmesinin temel nedeni ise; bu anayasaları yapanların toplumun tümünü kucaklayan yasalar yerine kendi demokrasi anlayışlarını yansıtan yasaları yapmalarıdır (Hakyemez, 2012: 7-9). Bahsettiğimiz anayasal nedenlerden dolayı 1980'lerde orta çıkan ve günümüze kadar devam eden ve Kürt Sorunu, Terör Sorunu, PKK Sorunu gibi farklı isimle ifade edilen bu sorun ortaya çıkmıştır. Genel olarak bu sorundan tüm toplum etkilense de özelde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan insanları sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda büyük oranda olumsuz

etkilemiştir. 2000’li yıllar öncesinde genel olarak var olan sorunları sadece “Terör Sorunu” olarak gören ve sorunun çözümü de silah olarak gören devlet paradigmasının iflas ettiği ve daha net şekilde dillendirildiği ve çözüm olarak silahın değil sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin etkili olacağı dile getirilmiştir.

Yine dünya tarihine genel olarak bakıldığında ise hiçbir ülkenin; etnik, kültürel ve siyasi nedenlerle ortaya çıkan çatışmaların çözümüne silah yoluyla sonuca ulaşamadığını görmekteyiz. Özellikle soğuk savaş döneminin sona ermesi, liberal demokrasinin yaygınlaşması ve halkların talepleri, sorunların çözümü için ülkeleri silah yerine karşılıklı müzakereye başvurmaya itmiştir (Aktaş, 2014: 7). Bu durumun farkında olan hükümet yetkilileri, 2005 yılında Diyarbakır’da başlayan bu sürece ivme kazandırarak, 2009 yılında “Demokratik Açılım Süreci” olarak isimlendirilen; Türkiye sınırları içerisinde yaşayan insanlar arasında birlik ve beraberliğin güçlendirilmesi, temel insan hakları ve özgürlüklerinin artırılması ve uzun yıllardır ülkenin gündemini meşgul eden şiddet olaylarının sonlandırılmasına yönelik süreci başlatmışlardır (Akyürek, 2011: 17).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de yaşanan çatışmalı süreçlerin benzeri dünyanın birçok ülkesinde yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Genel olarak bu çatışmalı süreçlerin ülke ekonomilerine ve özellikle çatışmaların yoğun olarak yaşandıkları bölgelere ekonomik anlamda ciddi zararlara yol açtığı görülmekte olup yapılan akademik çalışmalar da bu tezi doğrular niteliktedir.

Bilgel ve Karahasan (2015), Türkiye’de çatışmalı sürecin en yoğun olarak yaşandığı dönemler olan 1988- 2001 dönemine çatışma sürecinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerin ekonomik verileri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda çatışma sürecinin başlamasından sonra GSYİH’nın % 6,6 oranında azaldığı görülmüştür. Araz-Takay vd. (2009), Türkiye’deki çatışmalı sürecin makroekonomik etkileri araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; çatışmalı sürecin ekonomik faaliyetler üzerinde önemli derecede olumsuz etki ortaya çıkardığı görülmüştür. Abadie ve Gardeazabal (2003), İspanya’nın Bask bölgesinde yaşayan çatışmalı sürecin ekonomik etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre; çatışmalı sürecin başladığı 1960’dan sonra bölgede Gayrisafi Yurt İçi Hasılanın (GSYH) 10 puan düştüğü görülmüştür. Ancak 1998-1999 yılında başlayan barış süreci bölgeyi normalleştirme sürecine sokmuştur ve bölgedeki firmaların performansı bu süreçten olumlu yönde etkilenmiştir.

Gries vd. (2011), ekonomik büyüme ve çatışmalı süreçlerin ilişkisi konusunda Batı Avrupa ülkelerinde araştırma yapmış ve sonuç olarak ekonomik büyüme ve çatışmalı süreçler arasında ilişki olduğu, bu etkinin ise negatif olduğu görülmüştür. Gupta vd. (2004), Düşük ve orta gelirli ülkelere yaşanan çatışmalı süreçlerin ekonomi üzerindeki etkilerini araştırmak için yaptıkları çalışmada, çatışmalı

sürecin enflasyon, düşük büyüme hızı, kamu harcamalarında artışa neden olduğu bunun yanında yatırımları olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Altay vd. (2013), Ortadoğu’da yaşanan çatışma süreçlerinin, ekonomiyi nasıl etkilediğini incelemek için Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan ülkeleri seçilerek araştırma yapılmıştır. 1996-2000 arası yılları kapsayan çalışmada, ithalat, ihracat, turizm, işsizlik, ekonomik büyüme, kişi başına düşen milli gelir, doğrudan yabancı yatırımlar gibi ekonomik değişkenler ile çatışma süreci olaylarının ilişkisi panel veri analizi yolu ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre başta turizm olmak üzere bütün değişkenlerin şiddet olaylarından olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Enders ve Sandler (1991), İspanya’da 1970-1988 döneminde çatışmalı sürecin turizm üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yapılan araştırma sonuca göre; çatışmalı sürecin turizm faaliyetlerinin olumsuz etkilediği görülmüştür. Pizam ve Fleicher (2002), İsrail’de yaşanan çatışmalı sürecin, 1991-2001 zaman diliminde turizme olan etkisi araştırılmış ve sonuç olarak turizmin çatışmalı süreçten olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Ranga ve Pradhan (2014), Hindistan’da yaptığı çalışmada, 2006-2012 dönemi verileri incelenmiş ve sonuç olarak turizm faaliyetlerinin çatışma süreçlerinden olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir.

4. ÇÖZÜM SÜRECİNİN TRC 2 BÖLGESİNE EKONOMİK KATKILARI

Çözüm süreci ile birlikte TRC2 bölgesindeki ekonomik değişimi incelemenin en iyi yolu belirli parametrelerdeki değişimleri gözlemlemek ve bu değişimlere göre sonucu yorumlamaktır. Çalışma kapsamında yatırım teşvik istatistikleri, istihdam verileri ve dış ticaret verileri irdelenecektir.

Ekonomik gelişimin temelinde sanayi yatırımları yatmaktadır. Bu yatırımların artışlarının incelenebileceği en iyi yol devlet teşvikleri ile kurulan işletme sayılarına ve elde edilen katma değer artışlarına bakabilmektedir. Elbette yatırımların maddi katkıları yanında istihdama olan katkıları da tartışılmazdır.

Tablo 2. Yıllara Göre Şanlıurfa ve Diyarbakır’da Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıllar	Şanlıurfa			Diyarbakır		
	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
2009	27	96	494	29	114	814
2010	101	297	2551	85	254	1983
2011	55	427	1431	66	249	1268
2012	95	507	5808	65	348	2770
2013	136	1086	9227	111	856	3776
2014	79	369	5001	116	536	3734
TOPLAM	493	2782	24512	472	2357	14345

Kaynak: Çolak (2015) ve Deniz (2015)

Şanlıurfa için 2012-2014 yıllarını kapsayan 3 yıllık yeni teşvik sistemi dönemi ile 2009-2011 yıllarını kapsayan 3 yıllık dönemin karşılaştırıldığı aşağıdaki tablo incelendiğinde, yeni teşvik sistemi döneminde önceki döneme göre; belge adedinde % 69'luk, sabit yatırım tutarında % 139'luk, istihdamda ise % 347'luk artış olduğu görülmektedir. Aynı dönemde, ülke ortalama artışının sırasıyla; % 28, % 56 ve % 42 olarak gerçekleşmiş olduğu dikkate alındığında, Şanlıurfa için önemli bir artış olduğundan söz edilebilir.

Diyarbakır için 2012-2014 yıllarını kapsayan 3 yıllık yeni teşvik sistemi dönemi ile 2009-2011 yıllarını kapsayan 3 yıllık dönemin karşılaştırıldığı aşağıdaki tablo incelendiğinde, yeni teşvik sistemi döneminde önceki döneme göre; belge adedinde % 62'lik, sabit yatırım tutarında % 182'lik, istihdamda ise % 153'lük artış olduğu görülmektedir. Aynı dönemde, ülke ortalama artışının sırasıyla; % 28, % 56 ve % 42 olarak gerçekleşmiş olduğu dikkate alındığında, Diyarbakır için önemli bir artış olduğundan söz edilebilir.

Tablo 3. TRC 2 İstihdam Verileri (2009-2013)

Yıllar	Şanlıurfa			Diyarbakır		
	İş Gücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik oranı / Değişim katsayısı (%)	İstihdam oranı (%)	İş Gücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik oranı / Değişim katsayısı (%)	İstihdam oranı (%)
2009	36,2	10,3	30	32,7	10,6	26
2010	35,5	9,2	31,1	31,8	9	27,5
2011	34,9	9,9	32,1	30,6	9,5	28
2012	30,4	11,8	28,5	26,9	10,4	25
2013	38,7	3,5	32,4	37,2	4,1	30,2

Kaynak: TÜİK (2015)

İstihdam değerleri bir ilin ekonomik gelişim göstergelerini ifade etme adına önemli değişkenlerin başında gelmektedir. Yukarıda Tablo 3 incelendiğinde iki ilin 2009-2013 dönemi arasında İş gücüne katılım oranı, işsizlik oranı ve istihdam oranı değerleri görülecektir. Tablodan edinilen izlenime göre çözüm süreci ile birlikte değerlerde pozitif yönde bir ilerleme görülmektedir. Örneğin Şanlıurfa'da % 36,2 olan işgücüne katılım oranı % 38,7'ye , % 30 olan istihdam oranı da % 32,4'e yükselmiştir. Ayrıca % 10,3 olan işsizlik oranı değişim oranı % 3'e düşmüştür. Aynı şekilde Diyarbakır'da da % 37,2 olan işgücüne katılım oranı % 37,2'ye, % 26 olan istihdam oranı da % 30,2'ye yükseldiği gözlemlenmektedir. Şanlıurfa'da olduğu gibi Diyarbakır'da da işsizlik oranı değişimi ciddi oranda azalmış ve % 10,6'dan % 4,1 seviyelerine indiği gözlemlenmektedir.

Tablo 4. TRC 2 Dış Ticaret Verileri (2009-2014)

Yıllar	Şanlıurfa			Diyarbakır		
	İhracat (Bin \$)	İthalat (Bin \$)	Dış Ticaret Dengesi	İhracat (Bin \$)	İthalat (Bin \$)	Dış Ticaret Dengesi
2009	128893	195540	-66647	115388	23810	91578
2010	173079	247504	-74425	165055	39610	125445
2011	148312	288954	-140642	169672	62816	106856
2012	109818	255020	-145202	198959	69057	129902
2013	215028	218625	-3597	280808	116223	164585
2014	249270	255020	-5750	264084	55448	208636

Kaynak: TÜİK (2015)

TRC2 Bölgesinde çözüm süreci ile birlikte ekonomik gelişme incelenirken kuşkusuz bakılması gerekli en önemli rakamlar arasında dış ticaret verileri de gelmektedir. Bu sebepten dolayı yukarıdaki tablo verileri incelendiğinde hem Şanlıurfa'da hem de Diyarbakır'da 2009 'dan 2014' e geçen süre zarfında ihracat rakamlarında iki kattan daha fazla bir artış görülmektedir. 2009 yılında 128.893.000 dolar ve 115.388.000 dolar olan ihracat rakamları sırasıyla 249.270.000 ve 264.084.000 dolara ulaşmıştır. 2023'de 500 milyar dolar ihracat hedefleyen Türkiye için bu illerin rakamlarındaki artış büyük önem ifade etmektedir.

Tablo 5. Yıllara Göre İhracatçı ve İthalatçı Firma Sayısındaki Değişim

Yıllar	Şanlıurfa		Diyarbakır	
	İhracatçı Firma Sayısı	İthalatçı Firma Sayısı	İhracatçı Firma Sayısı	İthalatçı Firma Sayısı
2009	123	220	106	300
2010	131	241	128	354
2011	149	285	135	434
2012	125	243	162	380
2013	176	276	178	276

Kaynakça: İktisadi.org (2015)

Tablo 4' te belirtilen ihracat ve ithalat rakamlarının ortaya çıkmasında en önemli faktör şüphesiz iki ildeki ithalatçı ve ihracatçı firma sayılarındaki değişimdir. Tablo 5'te görüldüğü üzere Şanlıurfa'da 2009 yılında 123 olan ihracatçı firma sayısı 2013 yılında 176'ya çıkarak % 43'lük bir büyüme sağlanmıştır. Aynı şekilde Diyarbakır'da 106 olan ihracatçı firma sayısı 2013 yılında 178'e yükselerek % 67'lik bir büyüme sağlanmıştır. Benzer artış rakamlarının ithalatçı firma sayılarında olmadığı gözlemlenmektedir. 2009-2013 arasında Şanlıurfa'da ithalatçı firma sayısı 56 artışla % 25 artış, Diyarbakır'da ise sayı 300'den 276'ya düşerek yaklaşık % 8'lik bir düşüş görülmektedir. Ancak bu düşüşe rağmen bir önceki Tablo 4 te görüldüğü üzere ithalatta yine de artış gerçekleşmiştir. Yukarıda belirtilen dış ticaret rakamlarındaki genel anlamda iyileşmeler gözlemlenmesinde

bölgede çözüm süreci ile birlikte oluşan güven ortamının payı büyüktür. Artan güven ve refah ortamı ile yatırımcılar daha sağlıklı planlamalar yaparak ajandalarına ihracat ve ithalat kalemlerini de ekledikleri verilerden görülmektedir.

Tablo 6. Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Banka Şube Sayıları

İl/Bölge	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Şanlıurfa	53	58	62	75	76	78
Diyarbakır	76	82	85	87	91	98
TRC2 bölgesi	129	140	147	162	167	176

Kaynak: TBB (2015)

Bir bölgede ticari faaliyetlerin artmasının önemli göstergelerinden birisi de bankaların sayısının artışıdır. Araştırma kapsamında yer alan 2009-2014 yılları arasında TRC2 bölgesinde faaliyette bulunan banka sayısı ciddi oranlarda artış göstermektedir. Bu da bankacılık sektörünün de bölgeye güvendiğinin yatırımlarını arttırdığının en önemli kanıtıdır. 2009-2014 yıllar arasında TRC2 bölgesinde toplam 129 şube sayısından 176 şube sayısına ulaşılmıştır. Bu da % 36'lık bir artış demektir. Bu artışa paralel olarak bir sonraki tablodan da görüleceği üzere iki ildeki toplam yurt içi mevduat oranlarında da ciddi artışlar söz konusudur.

Tablo 7. Şanlıurfa ve Diyarbakır İllerinin Yurt İçi Mevduat Hacmi (Milyon TL)

İl/Bölge	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Şanlıurfa	1.256	1.563	1.846	1.900	1.764	1.910
Diyarbakır	1.783	2.386	2.532	2.690	2.872	2.999
TRC2 Bölgesi	3.040	3.949	4.378	4.590	4.637	4.910

Kaynak: TBB (2015)

Tablo 7 de görüldüğü üzere TRC2 Bölgesinde 2009 yılında 3.040.426.000 TL olan yurt içi mevduat yaklaşık % 61'lik bir artışla 4.910.508' e yükselmiştir.

Tablo 8. Kamu Yatırımları (Milyon TL)

İl/Bölge	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Şanlıurfa	541	590	680	647	914	1.009
Diyarbakır	370	469	776	798	789	1.023
TRC2 Bölgesi	911	1.059	1.457	1.445	1.704	2.033

Kaynak: TOBB (2015)

Çözüm süreci ile birlikte oluşan güven ortamı ile beraber özel sektör yatırımlarının canlanmasının yanında aslan payı yine kamu yatırımlarının olmuştur. Tablo 8'de görüldüğü üzere 2009-2014 yılları arasında Şanlıurfa'da yaklaşık % 100'lük, Diyarbakır'da ise yaklaşık % 125'lik bir kamu yatırımları artışı gerçekleşmiştir. Sadece bu rakamlar bile çözüm sürecinin ekonomik değerini ve önemini göstermek için yeterli sayılabilir.

Tablo 9. 2014 Yılı İtibariyle Kamu Yatırımlarında İlk 10 İl Sıralaması

İl	Tutar (Bin TL)	İl	Tutar (Bin TL)
İstanbul	5.451.746	Konya	909.841
Ankara	4.509.166	Antalya	637.386
İzmir	1.475.723	Adana	570.304
Diyarbakır	1.023.845	Eskişehir	563.206
Mardin	1.016.369		
Şanlıurfa	1.009.544	TOPLAM	56.279.641

Kaynak: TOBB (2015)

Tablo 9’ da görüldüğü üzere 2014 yılında yapılan kamu yatırımları içerisinde Diyarbakır 4., Şanlıurfa ise 6. Sırada yer almaktadır.

Tablo 10. TRC 2 de Tarım ve Hayvancılık

YIL	Bitkisel	Canlı	Hayvansal	Kişi Başı	Kişi Başı	Kişi Başı
	Üretim	Hayvanlar	Ürünler	Bitkisel	Canlı	Hayvansal
	Değeri	Değeri	Değeri	Üretim	Hayvanlar	Ürünler
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	Değeri (TL)	Değeri (TL)	Değeri (TL)
2009	36.864	13.831	6.752	1.178	442	216
2010	46.740	18.926	10.705	1.464	593	335
2011	59.723	24.797	5.247	1.817	754	160
2012	54.251	23.513	5.869	1.617	701	175
2013	58.722	25.633	7.334	1.722	752	215
2014	59.149	29.169	9.042	1.699	838	260

Kaynak: TÜİK (2015)

Tablo 10’da görüldüğü üzere bitkisel üretim değeri %60’ın üzerinde artış göstererek 36.864.280 TL’den 59.149.90 TL’ye çıkmıştır. Canlı hayvanlar değeri ise % 100’ ün üzerinde artış göstererek 13.831.650 TL’den 29.169.350 TL’ye yükselmiştir. Ayrıca, hayvansal ürünler değeri ise yaklaşık % 50 artarak 6.752.050 TL’den 9.042.810 TL’ye çıkmıştır. Aynı zamanda kişi başına canlı hayvan değeri, kişi başına bitkisel ürünler değeri ve kişi başına hayvansal ürünler değeri yıllar itibariyle genel olarak artmıştır.

Tablo 11. Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Geliş ve Geceleme Sayıları

YIL	Tesise	Tesise	Tesise	Tesiste	Tesiste	Tesiste
	Geliş	Geliş	Geliş	Geceleme	Geceleme	Geceleme
	Sayısı / Yabancı	Sayısı / Vatandaş	Sayısı / Toplam	Sayısı / Yabancı	Sayısı / Vatandaş	Sayısı/ Toplam
2009	10.732	438.141	448.873	21.682	485.220	502.204
2010	19.401	279.861	299.262	37.043	399.640	429.007
2011	26.503	310.167	336.970	44.988	432.526	477.514
2012	18.865	362.648	381.513	30.494	485.566	516.060
2013	55.676	393.722	449.398	74.604	500.811	575.415

Kaynak: TÜİK (2015)

Tablo 12. Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Geliş ve Geceleme Sayıları

YIL	Tesise Geliş Sayısı / Yabancı	Tesise Geliş Sayısı / Vatandaş	Tesise Geliş Sayısı / Toplam	Tesiste Geceleme Sayısı / Yabancı	Tesiste Geceleme Sayısı / Vatandaş	Tesiste Geceleme Sayısı/ Toplam
2009	23.031	246.93.3	269.964	38.780	331.618	370.398
2010	27.440	285.87.0	313.310	48.287	393.493	441.780
2011	28.905	317.88.8	346.793	54.529	438.138	492.667
2012	27.116	324.41.9	351.535	44.486	454.286	498.772
2013	43.695	363.050	406.745	71.420	529.788	601.208

Kaynak: TUİK (2015)

Bir bölgeye yerli turist veya yabancı turistin gelmesinin en önemli şartlarından biride o bölgenin güvenilir olmasıdır (Tütüncü vd., 2011: 91). TRC 2 bölgesinde de çözüm sürecinin etkisiyle şiddet ortamı azalmış ve durum Tablo 11 ve Tablo 12’de görüleceği üzere bölgeye gelen yerli ve yabancı turist sayısında önemli bir artış meydana getirmiştir. Özellikle bölgeye gelen yabancı sayısında artış belediye belgeli konaklama tesislerinde % 250’nin üzerinde, turizm belgeli konaklama tesislerinde ise % 100 yakın bir artış meydana getirmiştir.

5. SONUÇ

İlk bölümde de belirttiğimiz üzere 30 yılı aşkın bir süredir çözülmeyi bekleyen ve adı bir türlü konulmasa da sorunun varlığı konusunda toplumun büyük bir kısmının hemfikir olduğu ve özellikle etkisini Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde gösteren olaylar tüm Türkiye’yi gerek sosyal gerekse de ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir.

Çalışmamızda TRC 2 Bölgesinde yer alan Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin 2009-2014 yıllarına ait; istihdam verileri, yatırım teşvik belgeleri, dış ticaret verileri, ithalatçı ve ihracatçı firma sayısı verileri, banka sayısı ve mevduat tutarları verileri, kamu yatırımları verileri, tarım ve hayvancılık verileri ve turizm verileri incelenmiştir. Sonuç genel olarak literatür ile uyumlu olup Bilgel ve Karahasan (2015), Abadie ve Gardezabal (2003) çalışmalarına benzer sonuçlar ortaya koymuştur.

Çözüm sürecinin fiili olarak başladığı 2009 yılından 2014 yılına kadar olan veriler incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

(i) TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 141 olan yatırım teşvik belgesi sayısı yaklaşık % 440 artarak 615’e yükselmiştir.

(ii) Diyarbakır’da 2009 yılında %36,2 olan işe katılma oranı 2013 yılında 2 puan artarak %38,7’ye yine Şanlıurfa’da %32,7 olan işe katılma oranı 2013 yılında 5 puan artarak %37,2’ye yükselmiştir.

- (iii) 2009 yılında TRC 2 bölgesinde 244.281 bin dolar olan ihracat 2014 yılında yaklaşık %100 artarak 513.318 bin dolar, 2009 yılında 219.350 bin dolar olan ithalat 2014 yılında yaklaşık %50 artarak 310.448 bin dolara yükselmiştir.
- (iv) TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 229 olan ihracatçı firma sayısı 2013 yılında 287' ye, 2009 da 520 olan ithalatçı firma sayısı 2013 te 552'ye yükselmiştir.
- (v) TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 129 olan banka sayısı 2014 yılında 176 ya yükselmiştir.
- (vi) TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 3.040.426 TL olan mevduat hacmi 2014 yılında 4.910.508 bin TL' ye yükselmiştir.
- (vii) TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 911.928 bin TL olan kamu yatırımları 2014 yılında % 200 den fazla artarak 2.033.389 bin TL'ye yükselmiştir.
- (viii) TRC 2 bölgesinde 2009- 2014 döneminde tarım ve hayvancılık da ise bitkisel üretim değeri %60'ın üzerinde artış göstererek 36.864.280 TL'den 59.149.90 TL'ye, canlı hayvanlar değeri % 100 'ün üzerinde artış göstererek 13.831.650 TL'den 29.169.350 TL'ye, hayvansal ürünler değeri ise yaklaşık % 50 artarak 6.752.050 TL'den 9.042.810 TL'ye çıkmıştır. Aynı zamanda kişi başına bitkisel ürün değeri 1.178 TL'den 1.999 TL'ye, kişi başına canlı hayvanlar değeri 442 TL'den 838 TL'ye, kişi başına hayvansal ürünler değeri ise 216 TL'den 260 TL'ye yükselmiştir
- (ix) TRC 2 bölgesinde belediye belgeli konaklama tesislerinde geliş ve geceleme sayıları ve turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geliş ve geceleme sayıları 2009 yılında 1.591.439 kişi iken 2014 yılında 2.032.496 kişiye yükselmiştir.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere 2009 yılından 2014 yılına kadar olan veriler ışığında çözüm sürecinin TRC 2 bölgesinin ekonomik yapısını olumlu bir şekilde etkilediği söylenebilmektedir. Yine daha önce yapılan çalışmaları da destekler bir sonuç ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmamız bundan sonra yapılacak olan ampirik çalışmalara katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abadie, A., & Gardeazabal, J. (2003). The economic costs of conflict: A case study of the Basque Country. *American Economic Review*, 93(1), 113-132.
- Aktaş, M. (2014). *Çatışma Çözümleri ve Barış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyürek, S. (2011). *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algular*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu-Rapor No:30. İstanbul: BİLGESAM.
- Altay, H., Ekinci, A., & Peçe, M. A. (2013). Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 267-288.

- Araz-Takay, B., Arin, K. P., & Omay, T. (2009). The endogenous and non-linear relationship between terrorism and economic performance: Turkish evidence. *Defence and Peace Economics*, 20(1), 1-10. doi: 10.1080/10242690701775509
- Asoğlu, V., & Binici, T. (2015). KKYDP Ekonomik Yatırımlarının Değerlendirilmesi: Şanlıurfa ve Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (52), 221-230.
- Bilgel, F., & Karahasan, B. C. (2015). The Economic Costs of Separatist Terrorism in Turkey. *Journal of Conflict Resolution*, (26). doi: 10.1177/0022002715576572
- Çolak, Y. (2015). *Yeni Teşvik Sistemi ve Şanlıurfa*. Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı.
- Deniz, H. (2015). *Yeni Teşvik Sistemi ve Diyarbakır*. Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı.
- Enders, W., & Sandler, T. (1991). Causality between transnational terrorism and tourism: The case of Spain. *Studies in Conflict & Terrorism*, 14(1), 49-58. doi: 10.1080/10576109108435856
- Gries, T., Krieger, T., & Meierrieks, D. (2011). Causal linkages between domestic terrorism and economic growth. *Defence and Peace Economics*, 22(5), 493-508. doi: 10.1080/10242694.2010.532943
- Gupta, S., Clements, B., Bhattacharya, R., & Chakravarti, S. (2004). Fiscal consequences of armed conflict and terrorism in low-and middle-income countries. *European Journal of Political Economy*, 20(2), 403-421. doi:10.1016/j.ejpoleco.2003.12.001
- Hakyemez, Y. Ş. (2012). *Türkiye’de Son 10 Yılda (2002-2012) Demokratikleşme Sürecinde Atılan Adımlar*. Murat Yılmaz & Hamit Emrah Beriş (Eds.), Türkiye’nin Demokratik Dönüşümü. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları.
- Iktisadi.org (2015). 2003-2013 Dönemi İhracatçı Firmaların illere Göre Dağılımı. [Erişim: 27.05.2015], <http://www.iktisadi.org/2002-2013-donemi-ihracatci-firmalarin-illere-gore-dagilimi.html>
- KKA (2015). *TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Analiz ve Genel Değerlendirme*. Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı (KKA).
- Pizam, A., & Fleischer, A. (2002). Severity versus frequency of acts of terrorism: Which has a larger impact on tourism demand?. *Journal of Travel Research*, 40(3), 337-339. doi: 10.1177/0047287502040003011
- Ranga, M., & Pradhan, P. (2014). Terrorism terrorizes tourism: Indian tourism effacing myths?. *International Journal of Safety and Security in Tourism/Hospitality*, 1(5), 26-39.

- Şeker, M., Saldanlı, A., & Bektaş, H. (2014). *TRC2 Bölgesi Yaşam Kalitesi Araştırması*. Diyarbakır: Karacadağ Kalkınma Ajansı.
- Taş, B. (2006). AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2) , 185-197.
- TBB (2015). *İstatistikî Raporlar*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği. [Erişim: 15.06.2015], <https://www.tbb.org.tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistik-i-raporlar/59>
- TOBB (2015). *Ekonomik Rapor 2014*. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
- TÜİK (2015). *Bölgesel İstatistikler*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. [Erişim: 10.04.2016], <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
- Tütüncü, Ö., Kiremitçi, İ., & Çalışkan, U. (2011). Sağlık turizmi, güvenlik ve kalite. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 91-93.
- Vikipedi (2015). *Türkiye'nin İBBS'si*. [Erişim: 10.04.2016], https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_%C4%B0BBS%27si